

היו יכולים לישן בזמן זה, הכל מצוות. ולמה אין עושין חשבון ע"ז, הרי הוא חשבון נכון.

ובמו"ב ישנם עוד חשבונות דומים לאין שיעור שיכולים לחשוב, כגון לחשוב מחסדי ה' ממה שזכינו בגורלינו, שהרי ישנם שש בליון בנ"א בעולם, ונשער בעצמינו מהו בליון א', לאין שיעור, וכמה יהודים חרדים יש מתוכם, ומתוכם כמה ישנם ההולכים בדרך החסידות, שאפי' מהחרדים האורטודוקסים כמה ישנים היודעים מהרבי ר' אלימלך זי"ע וכדו', ואנו זכינו להיות מהם. וה"ז ממש כזכיה בגורל. ממש כא' הזוכה מבין מליון, אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו, ולמה אין אנו מכירים בכך, ועוד כהנה וכהנה חשבונות פשוטים שצריך לחשב, ועכ"פ ודאי שאין מקום לעצבות. וצריך לרחק כל המיני עצבות, ולהכניס עצמו כמה שאפשר ולעשות עסק משמחה. וזה יכול להביא למה שהמצוה הגדולה ביותר אינה יכולה להביא כמאמר הרה"ק ר"א מקארלין זי"ע, וכשעוסק בכך עוזר השי"ת שמתגדלין כוחות נפשו ומרומם המוחין, יעזור השי"ת שנזכה לכך.

לביהמ"ד כל פסיעה הוא מצוה, ולבישת הגארטל גם הוא מצוה, ואם עמדו במקום שצריך לעמוד וישבו במקום שצריך לישב, והניחו היד על העיניים כאשר צריך לעשות כן, הכל הוא מצוה. והתפללו בציבור וענו אמן ואיש"ר. הרי לנו במעריב א' כ"כ הרבה מצוות, ואם עשו כ"כ עבירות היו בעצבות, ^{אוצר החכמה} א"כ הרי עשו כ"כ הרבה מצוות במעריב א', חשבון פשוט.

ואם יעשה אדם חשבון ממה שעשה ביום אחד יוכל למצוא אלפי אלפים של מצוות, והולך לישן עם אוצר של אלפי מצוות, וצריך לידע שמצוות הם נצחיות ולא יתבטלו, והעבירות על אף שיש עליהם חשבון אך סוכ"ס יתבטלו, והמצוות הם אוצר בלום שלא יתבטלו לעולם. ולכן בכה הגר"א זי"ע קודם פטירתו מן העולם, האין אפשר לעזוב עולם יקר כזה, שהעולם הוא כל כולו ריוח, רווחים ע"ג רווחים ^{אוצר החכמה} בכל רגע. ואלו שבאו להשיעור מוליאמסבורג הרי כל רגע שנוסעים בהמכונת, והכסף שהוציאו על כך, והדרך שעשו בבואם, הכל מצוות, שכר הליכה בהליכתן ובחזירתן, וכן אלו ששומעים השיעור ע"י 'קול הלשון' הרי

אות מ"ח

פרשת יתרו תשס"ט לפ"ק

דרך ארץ כמו שארז"ל (יומא עד:) וירא את ענינו (דברים כו, ז) זו פרישות דרך ארץ, והוא מלשון דרך גבר בעלמה (משלי ל, יט), והבן. ע"כ לשון הספר.

נדבר מענין התפלה והיחס בין התפלה לתורה. וכבר דיברנו כמ"פ ב' הענין שהתפלה נקראת 'חיי שעה' והתורה נקראת 'חיי עולם'. ובפשטות נקראת התפלה כן משום

בתנ"כ"א (רבא פ"א) מלמד שדרך ארץ קדמה לתורה. אמר מהו' כבוד הרה"ק המקובל מוהרצ"ה, דר"ך אר"ן בנימ' תפל"ה. והכוונה לדעתי לפי"ז תפלה קדמה לתורה כדעת רש"י בברכות (ה:): שאפילו ללמוד אסור קודם התפלה. ונ"ל שנקראת התפלה דרך ארץ שהיא דרך של ארץ, עוה"ז, או הארץ העליונה. ונקרא היחודים

ומזככו אלא פועל באופן שמרומם ומעלה אותו ממדריגתו הנכונה, לכן נק' התפלה חיי שעה. כיון שהיא רוחניות כזו שאינה ממדריגתו, ואינה בידו אלא לפי שעה, ולא חיי עולם. ולכן באיזה בחי' יש בה סגולה מיוחדת שע"ז כתב האריז"ל שהיא מעלה הניצו' מעולם התוהו, דהגם שכל המצוות פועלות זאת, מ"מ התפלה נתקנה על כך במיוחד.

וביאורו, דאורות דתיקון היינו המדריגה הרגילה של האדם, שדרגא זו היא מהותו ומדריגתו האמיתית, ונק' אורות דתיקון מכיון שבדרגא זו האדם עושה כל דבר עם ישוב הדעת לפי דעתו, לא יותר מדי ולא פחות מדי, לפי מדריגתו. ומתנהג לפי האמת לפי כמה שיש לו שייכות לכך וכדו', והיא עבודה מסודרת בישוב הדעת בתכלית השלימות לפי מדריגתו. וזה נק' אורות דתיקון דהיינו שממשיך האורות לפי הכלים שיש לו, ואזי הוא קונה אורות אלו ויש להם שייכות אליו, ועובד את השי"ת באופן של שלימות. ועבודה זו היא עיקר עבודת האדם ומדריגתו. אך לפעמים עומדים נגד האדם כוחות היוצאים למלחמה עמו, ולוחמים בו מאוד, ובכה"ג צריך גם הוא להשיב מלחמה סערה והמשל לכך כגון המתעסק עם אחרים, ונכנס לביהמ"ד לדרוש לפני תלמידים, אזי אם התלמידים הם כלים מוכשרים לקבל מה שידברו אליהם, יכול הוא לדבר דיבורים מיושבים המתקבלים על הלב ואינו צריך לבא ברוח סערה, והתלמידים שומעים דבריו כראוי ומתקבלים דבריו אצלם. אך פעמים צריך לדבר בפני אנשים זרים, ובפני בחורים שאינם מעונינים לשמוע כלום, רק רוצים לעשות ליצנות, אזי צריך הוא לבא עם רוח סערה, ולדבר מדברים שיזעזעו אותם ממש, ואינו יכול לדבר דיבורים מיושבים. דמכיון שהיצה"ר הלוחם עם חלק הטוב אינו בא בישוב, ואינו מעונין בדעת, אלא בא ברוח סערה, לכן עם דעת לא יוכלו לנצחו, וחייב גם הוא לצאת נגדו ברוח סערה, וזאת נק' אורות דתוהו, דהיינו שהם אורות גדולים יותר

שמתפלל על צרכיו, והגם שתפילה היא ג"כ רוחניות, שתפלה מביאה לקרבת אלקים והיא עבודה של דביקות, ואינה חיי שעה בלבד, דהיינו זה שמתפללים ג"כ על צרכי גשמיות עוה"ז. אך באמת עיקר הענין שתפילה נק' חיי שעה, איתא בתניא דהוא משום שתפלה מרוממת את האדם למעלה ממדריגתו הכללית, ותפילה היא זמן עליית העולמות שכל העולמות מתעלים למעלה ממצבם הרגיל, ויש להם עליה. והיוצא מדברי האריז"ל הוא שעיקר עליית הניצוצות של עולם התוהו הוא בתפילה, וצ"ב דלפי"ז נמצא שתפלה היא המצוה הגדולה ביותר, והרי באמת כל המצוות ענינם להעלות ניצו' מעולם התוהו ולתקנם, ולא ניכנס כ"כ בבי' הדבר, ולענינינו הבי' הוא דהנה תפילה היא מדריגה נעלה, מדריגה של נוכח פני ה', של דביקות. והיא מין דרגא כזו שמלבד הא שאינו יכול להתמיד בעמידתו בדרגא זו, שהיא למעלה ממדריגתו, מלבד זאת הרי היא באה לכתחילה באופן שלמעלה ממדריגתו, דהיינו שלהאדם יש כלים, חכמה, מידות וכדו', והתפלה אינה פועלת לזכך את דעתו ומידותיו, שלא לכך נתקנה מצות תפילה, אלא תפלה באה להאיר את נשמתו כמות שהוא, בכלים שלו. ואינו באה לתקן ולזכך הכלים, אלא התפלה מרוממת האדם ומוסיפה כח בנשמתו ומאירה אותו באור שע"ז ירגיש דביקות, וירגיש עצמו כעומד נוכח פני ה', והיא ענין של דביקות.

אמנם הרי ישנו הדרגא האמיתית של האדם, ואסור לו לאדם שיתעלם מגופו ומידותיו וכל מהותו, שדרגתו האמיתית של האדם נבחנת האין זיכך את דעתו ומידותיו, ומידות נפשו עד חומריות גופו צריכים להזדכך, וע"ז בעיקרה אין התפלה עוסקת, ואולי גם זיכוך זה נגרם ע"י התפלה בדרך אגב כע"י שאר כל המצוות, אולם בעיקרה לא נתקנה התפלה בשביל כך. ולכן עצם האור של תפלה אכן נעלה ביותר, שבתפלה מתגלה אור נעלה ביותר, אך כיון שאין זה פועל עליו

שע"י התפלה יכול הוא לעמוד נגד היצה"ר של תוהו ורוח סערה ההולך בדרך תוהו שלא בישוב, נמצא שע"י שהאדם מתעלה בתפלות ונכנס בו התלהבות אש התפלה, ה"ז התנגדות גדול נגד אש היצה"ר, והגם שהוא למעלה ממדריגתו מ"מ ה"ז מותיר אצלו רושם על כל היום שיוכל לנצח היצה"ר שיבא בחוזק יותר. וזה נקרא חיי שעה, דאכן האדם מרגיש דביקות עם הרבוש"ע בשעה שמתפלל יותר מבשעה שלומד, מפני שהתפילה היא דביקות וקרבת אלקים, והיא מצד הנשמה, אך התפלה אינה פועלת על האדם לזכך את הכלים שיש לו. ואילו התורה באה בדרך נייחא, ויורדת ממקום גבוה למקום נמוך (מעניט ז.) ומקרבת את האדם להשי"ת ע"י שיורדת לתוך הכלים שלו. ונכנסת למוחו ולבו, ומזככת ומעדנת את מידותיו, עד שמידותיו ודעתו מתעדנים על ידה, שחוץ מקדושת התורה שהוא קדושה של נשמה עד להפליא, יש לה אמנם לבוש שמתלבשת בהיישוב הדעת ותיקון המדות של האדם, ולכן הדרגא שזוכים בה ע"י התורה נק' 'חיי עולם', ולכן העוסק בתורה אין ניכרת בו התעלות כ"כ בכל יום שלומד, ודומה לעשב הצומח שאין ניכרת צמיחתו מידי יום ביומו, ורק אחר זמן מה מבחינים בצמיחתו, ואינו צומח מהר כ"כ, ואדרבה עשב הצומח מהר אין לו קיום כ"כ, ודבר המתקיים צומח באיטיות, וככל שזמן קיומו ארוך יותר כן מתארך זמן גידולו, וה"ה הגידול שבא ע"י עסק התורה, כל העוסק בתורה ה"ז מתעלה (אנוס פ"ו מ"צ), אולם העליה שמתעלה עי"ז באה באיטיות, וע"כ היא מביאה לידי 'חיי עולם'. וזהו ג"כ הטענה בחז"ל (שנ"ט ז.) שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, שהרי חיי שעה היא למעלה ממדריגתך, ולא יהא לה קיום כהחיי עולם, וא"כ האיך הינך מניח שלימות כזו שתפעל אצלך חיי עולם והינך מתעסק בחיי שעה. זהו היחס בערך בין תפלה לתורה.

מהכלים שיש לו, דלמשל כאשר מדבר ברוח סערה, לפעמים דבריו הם יותר מכדי שיוכלו השומעים לקבל ולפעול על ידם, אלא ענינם לזעזע את האדם, ואח"כ יוכל לשמוע דבר דבר על אופניו, אך מתחילה צריך לשבר הקליפה של רוח סערה.

ובמו"ב היצה"ר בא הרבה פעמים אל האדם ברוח סערה, ולפי ערך כמעט לכל אדם תופסו היצה"ר לפתותו במידת גאווה או תאוה באופן כזה שעם ישוב הדעת לא יוכל להתגבר עליו, כיון שהוא בא בחוזק יותר מדי מכדי שיוכלו לנצחו בדרך זו, דישוב הדעת הוא בדרך של נייחא עם כל המתינות והישוב, אך היצה"ר אינו מתחשב עם הדעת ובא בתאוה כזו הגוברת על הדעת, ברוח סערה של תאוה, ולכן לעומת זה יש מהלך של 'רוח סערה עושה דברו', עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו שהקדימו נעשה לנשמע (שנ"ט פמ.), שגם אנו צריכים לילך עם רוח סערה, שה'רוח סערה' גם היא 'עושה דברו', וע"ז אנו נקראים עמא פזיזא שאנו ג"כ באים ברוח סערה שלא בישוב הדעת. והאדם מתעלה עי"ז למעלה ממדריגתו, שלפי ישוב דעתו לא היה בא לדרגא זו אך ע"י שבא עם רוח סערה התעלה יותר, ובתחילה הרויח שניצל מרוח סערה של היצה"ר, ומלבד זאת נותר אצלו ג"כ רושם מההתעלות שקנה על ידה ובה יוכל לעתיד לנצח הרוח סערה של יצה"ר. וזאת הוא כלל בעבודה"ש שצריך לפעמים לעשות מעשים למעלה מכוחותיו, ולפעול פעולות שאינם לפי מדריגתו, כפי מה שנדרש לפי המצב שבו נמצא כעת. ולהבדיל גם בדברי חול חזינן שישנם מצבים שהאדם צריך לפעול למעלה מיכלתו, שהמצב מחייבו להתאמץ מעל כוחותיו הרגילים, כמו"כ הוא בעבודת ה'.

וענין התפלה בכלליות הוא באמת כנ"ל, שיש בו כח ומעלה זו של 'תוהו', שפועל כאורות דתוהו למעלה ממדריגתו,

ובכללות ענין התפלה יש בה הרבה דרכים, וכדאי' בחז"ל (דצ"ר ז, א) שישנם עשר לשונות של תפלה, היינו שכל לשון הוא מהלך אחר של תפלה, וי"ל דזהו ענין תפלה בצבור, כיון דתפלת הציבור נק' תפלה של כלל, שכולל כל הבחי' תפילה שישנם, שהרי ציבור הם עשרה, ויש עשרה לשונות של תפלה, נמצא דציבור הוא שלימות כל הבחי' תפלה, שכולל בתוכו כל הגוונים של תפלה הקיימים.

והנה בכלל דבר חשוב הוא לידע כאשר נגשים להתפלל, וכדי שיוכלו לעמוד בתפלה, שתפלה היא מן המצוות שיש עליהם קושי מיוחד לקיימם כראוי, וזה גורם שאף בפשטות לא יוכלו כ"כ לקיימם כראוי, וזאת משום שתפלה בנויה באופן שצריך להיות באיזו דרגא כדי שיוכל להתפלל, והיינו, דהנה מצוות מעשיות אפשר לקיים את הפשטות של המצוה, ואם עשה כך וכך הרי קיים המצוה, אבל תפלה מיוסדת על דביקות, ותפלה בלא דביקות כמעט אפ"ל שחסר בהפשטות של המצוה, שהתפילה היא מל' נפתולי אלקים (נראשית ל, ט) שמתחבר עם הרבוש"ע, והיא מצוה של קרבת אלקים ושל התעלות, ובלא דביקות אכן קשה לקיים אף הפשטות שבו, שקשה מאוד להתפלל אם אינו מרגיש טעם בתפלה. ואילו מצוות אחרות כגו' קביעת מזוזה וכדו', ודאי מה טוב לקיימם עם דביקות, אך אף אם קבע מזוזה בסתם ג"כ קיים המצוה, אבל תפלה כמעט קשה פשוט להתפלל בלא דביקות, ומכלל צורת המצוה היא לקיימה בדביקות. וכע"ז הוא ג"כ קדושת שבת ועונג שבת, שזו היא ג"כ מצוה שבאם אין לאדם הדביקות של שבת אזי יקשה לו מאוד לענג את השבת, ובודאי מלאכה לא יעשה, אך ענין 'וקראת לשבת עונג' (ישעי' נט, יג) שהמכוון בו הוא עונג רוחני, צריך להיות באיזו דרגא בשביל כך. ולכן מצד ענין זה, תפילה היא מהמצוות שקשה לקיימן, ולכן בנ"א מזלזלין בהן (נרכות ו: ונרש"י) כיון שצריך להעמיד עצמו להיות בדרגא זו של תפלה.

והנה בכלל בדרך החסידות וביותר בחדרים מסויימים של חסידות הניחו דגש מיוחד על ענין התפלה, דהנה בעבודת ה' ישנם כמה דרכים, ודרך בעבודת ה' היינו שמתמקד על נקודה א' בעבודת ה', וענינו שהגם שכל עבודת ה' קשורה זו לזו, וא"א לעשות את זאת ולא לעשות את זאת, שהרבה ענינים פועלים באופן שהא' תליא, וכדאי' בחוה"ל (שער הפרישות סוף פ"ה) שראוי לך אחי שתדע, כי לא יתכן לך להחזיק בכולן עם הנחת אחת מהן, מפני שהן כבדולח המחובר בחוט, אם תתיר ממנו גרגר אחד יתפזרו כולם ויפסד חיבורם. וכ"א צריך לזולתו וכולם מקושרים זה לזה, וא"א לעשות זאת בלא זאת, והא' מסייע להב' וכדו', אך מ"מ יש בעבודה"ש ענין שיכול ליקח דבר א' שהוא יהיה השער לעבודה, שע"ז הוא מניח את כל הכוחות, והוא הדגש והעיקר בכל מעשיו, וזה יהא הגורם להביאו לכל עבודת ה'. שהרי א"א להיות זהיר ביותר על כל ענין, וצריך ליקח איזה שער שזהירים בו ביותר, כענין (שנת קיט:) אביך במה זהיר טפי, כמו שכתב כן הרבי ר' אלימלך זי"ע בפרשת בשלח (ד"ה ואמה הרס מטן עי"ש), וענין זה שהוא זהיר בו ביותר יגרום אצלו שאפי' בהענינים שאינו זהיר בהם כ"כ ועושה אותם כרגיל, ג"כ ייעשו כדבעי. ועכ"פ אצל חסידים בכלל, ולא אצל כולם ממש, והיו בזה ג"כ כמה מדריגות, היתה התפילה עיקר הדגש, וכל עבודה"ש וכל היום וכמעט הכל נסוב סביב התפילה, ובו קיימו את ה'במה זהיר טפי' שהוא יגרום אח"כ לשאר הדברים, והיו לחדרים אלו דרכים האין להתפלל, והאין להכין עצמו לתפלה, מערכה שלימה סביב ענין התפלה.

ובמובן, כמו בכל הדברים, הצדיקים הורו לתלמידים דרך בעבודת ה', וזו היתה דרך שלימה בכל עבודת ה', ומתחילה היו רק תלמידים, ואח"כ נעשה מכך עידה שלימה וחסידים וכו', שבמקום זה מניחים דגש על איזה ענין. אך לעולם יהא חילוק בין עובדי ה' לבין אנשים המוניים שא"א לקרואם עובדי

ה' כראוי, ובכל החדרים תהא אותו צד השוה, שבהענין שהניחו הדגש עליו אזי כל עידה זו ותלמידים אלו יהו זהירים בכך מאוד, וכולם יניחו דגש ע"ז, אך יש שמתוך כך אכן יזכו לשלימות הנכונה ויצליחו בדרך זו, ויש אחרים שלא יהיו טובים יותר מבנ"א שאינם הולכים בדרך זו, ולא יהא ניכר כלל שדרך זו הועילה יותר, ועוד יתעורר ע"ז קושיא במה אתה שהינך מניח כ"כ כוחות בתפלה טוב יותר מאחרים שאינם מניחים דגש כ"כ על תפילה וכדו', ואפי' מאותם שאינם משקיעים כוחות על כלום במה הינך טוב יותר מהם, והתי' הוא שאכן דרך יכולה להועיל כפי שדרך יכולה להועיל, אך סו"ס אי"ז יותר מ'דרך', ולכל אדם יש בחירה, והדרך מועילה באופן שכאשר נוהג וזהיר בה כראוי, אזי הזהירות טפי בענין זה צריכה לגרום שכל האדם במשך כל היום יתעלה, וענין זה יהא כפתח ושער להכניס האדם לעבודה"ש ולהביאו לכך שישתנה בכל היום, שה"ז כבא בטענה, אם הינך מתפלל, והינך כ"כ קרוב להשי"ת, מובן מאליו שאחר התפלה אין עושים כך וכך ומתנהגים כך וכך, ומובן מאליו שאחר תפלה כזו וכדו' וכדו', מעשה זה הוא סתירה עם מצב הנפש הנעלה שהיה שרוי בה, אך כ"ז הוא רק אצל אדם שרוצה ליכנס בעבודת ה', ואינו סובל סתירות ואינו מקבלם, אך אדם הסובל סתירות, אזי בשעת התפלה יתלהב בכל ההתלהבות, ואח"כ יעשה כל מה שלבו חפץ, וכמובן שאחר הנהגה כזו גם התפלה לא תהא כראוי, והוא ישאר רק עם החיצוניות של האופן האיק מתפללים במקום זה, ועם זאת בלבד ישאר, וכמובן שלא על כך היתה הכוונה. וא"כ אין הוא טוב יותר מזולתו, אין פאר די זעלבע געלט בערך יכול הוא כבר לנהוג כמו שאחרים נוהגים, שהרי לא הועיל הרבה בהתנהגותו ע"פ דרך זו כיון שלא לכך נתכוונו בדרך זו, אלא הכוונה היתה שענין זה שזהירים בו ביותר יהא השער והמפתח להכניסו לעבודה"ש בכל שאר הדברים.

וא"כ צריך לידע שכאשר מדברים מענין ה'במה זהיר טפי' של עסק התפלה, מובן שעסק התפלה צריך להיות אויסגעהאלטן, ומה שרק יעשה בתפלה לא יועיל לו להתפלל כראוי אם כל היום לא יהא כראוי, ובודאי מעשיו יסייעו מעט בידו וכדו' וכדו', אך סוכ"ס לא לזאת היתה הכוונה. וכן פשוט ג"כ שצריך להתייחס לתפלה ברצינות, ואין נ"מ אם זהו ה'במה זהיר טפי' במקומו או לאו, בכל אופן ודאי שצריך לקחתו מאוד ברצינות, דמלבד שתפלה היא מהדברים העומדים ברומו של עולם, עוד יש לה ממש מקום גדול בכל בנין האדם, וכדאי בחזו"ל (צ"ק ג:) מבעה זה האדם, שהאדם נקרא מבעה מל' תפלה, ולכן רמז הרה"ק מזידיטשוב זי"ע (נאגד"פ הנ"ל) דתפלה נקראת דר"ך אר"ץ כיון שהיא דרך הארץ, שכך ברא השי"ת העולם באופן שיחוייב האדם להתפלל, ואפי' להבדיל אוה"ע צריכים להתפלל, וכדכתי' (ישעי' נו, ז) כי בתי בית תפלה יקרא לכל העמים, והרבוש"ע העמיד הבריאה באופן שהאדם יצטרך להתפלל כסדר, שהאדם הוא 'מתפלל', ולכן ודאי שצריך להתייחס לתפילה ברצינות, וישנם היסודות הפשוטים הקודמים לכל דבר, כגו' שצריך לידע שאין דבר כזה לחטוף תפלה, ואין חוטפים שום תפלה, לא מנחה ולא מעריב וכ"ש לא שחרית, ותפילה צריכה להיות במתינות וישוב הדעת ובקביעות בצורה שאינו ממהר לשום מקום, שכעת נפגש הוא עם הרבוש"ע, וג' פעמים ביום הוא מדבר עם הרבוש"ע, וצריך להקדיש זמן וישוב הדעת לכך. ודברים כאלו הם כמובן הצד השוה בין כל החדרים, ובלעדיהם א"א כלל להתפלל והם פשוט מעכבים את כל ענין התפילה.

והמובן הוא שיהא לו קביעות להתפלל במקום קבוע ובזמן קבוע, ומה טוב להתפלל במקום שכל הציבור מתפללים, ואין הפרעה לתפלה אלא אדרבה הציבור מסייע לתפילה, שכולם מתפללים כראוי, והן עצות טובות לתפילה. וכן שלא ליכנס לתפלה מתוך

בהלה, שמחד גיסא הוא מדבר ומתערב בדיעותיו במחלוקת וכדו', ומאידך כך ניגש לתפילה. וצריך לידע שקודם כל תפלה שעומד להתפלל צריך פרק זמן לפני התפלה להעמיד עצמו במצב רגוע, וא"א ליכנס לתפלה מתוך בהלה, וכמאמחז"ל (נרכות ל, ג) אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ומתוך שמחה של מצוה, וצריך לערוך קצת הכנה ע"מ להיות במצב הנפש שיוכל פשוט להתפלל, ולא לעמוד בתפילה מתוך שיחה נלהבת עם חבריו. והחכם עיניו בראשו לא ליכנס לשיחה כזו לפני התפלה כדי שכאשר יעמוד להתפלל יוכל להיות במצב רגוע של ישוב הדעת, וקודם תפילת שחרית ישנם הרבה שאין מדברים כלל, אך יש שלא דיברו קודם כל תפילה, שבכלל קודם כל תפלה צריך פרק זמן לידע שבעוד חצי שעה יעמוד להתפלל, דתפלה הוא 'עסק'. וכן טוב לעמוד במקום א' בקביעות מידי יום ביומו ולהתפלל במתינות וישוב הדעת לאמר כל תיבה מילה במילה, ואלו הם דברים פשוטים טרם שמתחילים כלל בתפילה, וכן על המצב החיצוני של תפילה ישנם כמה הלכות האין צריך לעמוד בשעת התפלה.

ואגב אתן עצה חיצונית לכוונה בתפלה, ואין עצה זו נצרכת אלא בתחילת התפלה דרחמנות הוא על מי שנצרך לכך באמצע התפלה בפסוקי דזמרה, אך עכ"פ ממש כשמתחיל להתפלל וקשה לו לכוין עצה טובה הוא שלא יחשוב שעומד הוא לכוון עתה בכל התפלה, דהחושב כן יקשה לו לכוון, אלא יחשוב שהולך הוא לכוון פסוק א' בלבד, ואיני אומר עתה יותר מפסוק א', וכשגמר פסוק זה ימתין לרגע ויאמר שהולך לומר עוד פסוק א' ולכוין בו וכו', וכך לאט לאט נכנס למצב של תפלה, וכשכבר נכנס למצב זה יוכל לילך הלאה ולכוון בכל התפלה, אך בלא"ה הרבה פעמים כל התחלות קשות וקשה ליכנס למצב של תפלה כשחושב שצריך לכוון כל התפלה, שהוא הרבה יותר מדי להתפלל כל התפלה יחד בפעם אחת, אולם פסוק א' יכול לכוון, וכשהולך כך לאיטו יוכל להיכנס עי"ז לכוונה התפלה, וזהו פראקטישע עצה.

אוצר החכמה

והנה עיקר ענין התפלה שאחז"ל (שס ו:): שהוא מהדברים העומדים ברומו של עולם הוא, דתפילה צריכה להיות במצב הנפש שונה ממצבו הרגיל, ושהדיבורים היוצאים מפיו בשעת התפילה והיו מין דיבורים שונים מהרגיל, דהנה ידוע שכל בי עשרה שכינתא שריא, ולכן צריך להתפלל בציבור כדי שתהא השראת השכינה בשעת התפילה, והתפלה צריכה להיות יחד עם השראת השכינה, ובזרע קודש איתא ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני, דהשכינה היא מתפללת מתוך גרונם של ישראל ומתוך פיות של ישראל, ומהאריז"ל איתא בריש

ובמו"ב צריך להחשיב את 'כל' התפלה, שישנם כאלו שבפסוקי דזמרה וכו' הם מתפללים בהתלהבות, אך אחר שמו"ע כבר ממהרים בתפלתם, ואכן כל חלק מחלקי התפילה היא מדריגה בפני עצמו, שהחלק לפני שמו"ע מסוגל יותר לדביקות, ואחר שמו"ע נק' ירידת העולמות וירידת השפע, ואינו זמן עליה, וידוע כן בפנימיות התורה, דאמירת הקרבנות אינה אותה דרגא של הודו, דב'הודו' מתחיל עליית העולמות, וישנם כמה עליות, ועכ"פ בודאי אינם באותה דרגא, אך אעפ"כ אין פיי' להנהגה זו שממהרים בהחלק שאחר שמו"ע ומזלזלים בו, כיון שכל תיבה שאומר לפני השי"ת יש לה חשיבות, וצריך לאמר כל תיבה מילה במילה בכוונה, ובלא"ה אינו אויסגעהאלטן, שקודם שמו"ע הוא בדביקות ואח"כ אינו כלום, ו"בית יעקב לכו ונלכה

ישראל, לכן שלימות התפלה באמת הוא שהאדם יכול להתפלל אותה תפלה שהקב"ה מתפלל, ולכן כאשר נתבקש ר"י כה"ג 'ברכני', אזי התפלל אותה תפלה שהרב"ש"ע מתפלל, שהשכינה אכן התפללה מתוך גרונו של ריכה"ג. ולכתחילה כאשר נתבקש 'ברכני' לכן היתה הכוונה, שתכוין לתפלה שלי ותתפלל את מה שאני מתפלל, שהרי בלא"ה האין אפשר לברך את השי"ת, הלא הוא הוא מקור הברכה, אלא שהשכינה היא שמתפללת מתוך גרונו של ישראל, ומתוך כך אפשר לברך את הקב"ה, וא"כ צריך להתפלל את תפילת השכינה.

ובי' תפילה זו הוא, שנכנס לפני ולפנים ומתעלה למקום שהוא נעלה מן הדינים, ובא לעולם שבו יכבשו רחמיך את כעסך, וממקום זה יכול להמשיך תיקונים לכל הצריך תיקון באופן שלא יוצרך להזדקק למידת הדין, כיון שנתעלה יותר, ועורר עולם נעלה כזה, ונתקרב כ"כ להשי"ת, שע"ז מעורר תיקונים כאלו ששוב אי"צ למידת הדין, וזהו ותכנס להם 'לפנים' משורת הדין. וזהו ענין התפלה שנכנס לפני ולפנים ומתרומם למקום שבו אי"צ לדינים. והמשל לכך מאדם שיש לו שונא, אך בעת רצון הוא למעלה מהשנאה, ואזי כבר רואה הוא זכותם עליו, ומבחין שכל המעשים שהיה סבור שעשה פלוני, אינם גרועים כ"כ, ואפי' אם צריכים הם תיקון אפשר לתקנם בנקל, ואי"צ לשנאותו משום כך, והיינו שנתעורר בקרבו מידה בנפשו שע"י מידה זו אינו מתפעל מכל הקלקולים. וכע"ז יש למעלה ג"כ הנהגה כזו, שעל אף שהכל מתנהל לפי מידת הדין, מ"מ עדיין מידת הדין נותנת שאם א' התעלה לעולם נעלה זה לא תחול עליו מידת הדין, וכפי שמעמיד האדם את עצמו כן נוהגים עמו, והרי הוא נמצא במקום שנעלה מהדינים.

ועפ"ז אפשר לפרש שזהו 'תפלה עושה מחצה', דהיינו שהחלק שהאדם צריך לעשות הוא רק מחצה, דהרי הרב"ש"ע

ענין התפלה, שכל ענין התפילה הוא שהשכינה שופכת נפשה לפני קב"ה, וזהו ואשפוך את נפשי לפני ה' (ש"א ט, טו), וכמובן שהוא ענין עמוק מהנהגות עולמות העליונים, שהשכינה שהיא מידת המלכות שופכת נפשה לפני קב"ה, והיינו שהשכינה שהיא כללות ישראל, נכנסת לתוך פיות כלל"י, ומתפללת מתוך פיהם וליבם של ישראל. ולכן בתפילה דווקא צריך השראת השכינה יתר מבשאר המצוות, שכאן צריך שיהא בי עשרה דשכינתא שריא, כדי שתוכל ^{אוצר החכמה} השכינה להתפלל, ותפלה בצבור היינו כיון שציבור הם כללות ישראל, דכל ציבור שמתפללים הרי הם כ'מעט' ו'דוגמא' של כל כלל"י, וא"כ אין זה שהיחיד מתפלל בפני עצמו, אלא הציבור מתפלל, ו'כנסת ישראל' מתפללת. דכל יחיד יש לו נקודה שבנפש שהיא חלקו בכנס"י, ובחי' זו מתעוררת בשעה שמתפלל בציבור, והיא המתפללת. וא"כ דיבורי התפילה הם באופן שהשכינה מדברת מתוך גרונו, תפלה נעלה ודיבורים נעלים, שאי"ז הדיבורים שלך שאתה מתפלל, אלא ה"ז מין השראה שכלליות נשמת ישראל מדברת מתוך גרונו של ישראל והיא מתפללת.

והיינו מה דאיתא בחז"ל (ברכות ז.) מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר ושמחתם בבית תפילתי, 'תפלתם' לא נאמר אלא 'תפילתי', וע"ז נאמר 'ושמחתם', דהיינו שהשמחה והדביקות שיש בהתפלה הוא מפני שזהו בית 'תפילתי', שהקב"ה מתפלל, הרי שהמתפלל זוכה לנבואה הבאה מתוך שמחה, ולכן ושמחתם בבית תפילתי. ותפילת הקב"ה היא יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מידותי, ואתנהג עם בני במידת הרחמים, ואכנס להם לפני משורת הדין. ותפלה זו היא ענין נורא, דהנה ר' ישמעאל כהן גדול כאשר נכנס לפני ולפנים (ברכות טז) וא"ל הקב"ה ישמעאל בני ברכני, גם הוא התפלל תפלה זו, כאותה תפלה שהקב"ה מתפלל, ובי' זאת כ"ק אדמו"ר זי"ע שאכן זהו באמת ענין התפלה, שמכיון שהשי"ת מתפלל מתוך גרונו של

מתפלל עמו, והוא רק עורר את זאת שהרבוש"ע יתפלל עמו. ואכן עליו"ן תחתיו"ן גימ' ב' פעמים תפל"ה, דכל תפלה הוא כך, שהעליון והתחתון, האדם והרבוש"ע מתפללים, ועכ"פ ענין התפלה הוא שהרבוש"ע מתפלל מתוך גרונו של ישראל, והוא מדברים העומדים ברומו של עולם דהיינו שצריך להתעלות לפני ולפנים, ודבר קשה הוא ושייך לדביקות.

ומעתה מכיון שתפילה היא ענין השראת השכינה, בודאי צריך להיות ירא שמים כדי שיזכה לכך, ואם אינו יר"ש אזי כל דרכי התפילה לא יועילו לו, וכל ההנהגות והמחשבות והעצות וכדו' בענין התפלה הם שמא עי"ז יהא יר"ש, דהיינו שיוכל להיות שע"י ענינים אלו יפתחו בפניו השערים ויקוו שע"י יהא יר"ש, אך סוכ"ס מוכרח הוא להיות יר"ש. והיינו טעמא דאכן בכמה חדרים להדיא לא הניחו דגש בענין התפלה באופן שכל היום וכל עבודת ה' תסוב סביב ענין התפלה, דבודאי הקפידו על הענינים שבלעדיהם אין התפלה נקראת תפלה כפי שנתבאר לעיל, כגון שצריך להתפלל בישוב הדעת ושלא ימהר בזמנו בעת התפלה וכדו', אך מלבד זאת סברו שאי"צ לעשות שום פעולה מיוחדת כדי שיוכלו להתפלל, דסברו שאם א' מתנהג כראוי כל היום ואינו חוטא, ונקי הוא מעבירות, אזי התפלה באה אצלו בטבעיות ואי"צ כ"כ לעבוד ע"ז, וכאשר נעמד להתפלל אזי הוא מתפלל, וביסוד ושורש ענין התפילה זהו עיקר ענינה, שצריך להתנהג כיר"ש כל היום, ואח"כ כשפותח הסידור ואומר 'ברוך אתה ה'', יש לזה מתיקות נפלא ונורא, והוא טוב מאוד, ואי"צ לעשות כלום במיוחד כדי שתהא כדבעי, כי התפלה הולך בטבעיות, ואלו שלא הניחו דגש על התפילה אכן נגשו לכך באופן זה, שידעו שצריך להתפלל ותו לא מידי, וכאשר מתפללים דאווענט מען אין ס'דאווענט זיך, ולא עשו עסק באיזה דרך להתפלל, כך או כך, אלא הכל לפי מה שהוא אדם ולפי המצב. ווי ס'דאווענט

זיך אזוי דאווענט זיך, ואי"צ לעשות בשביל כך כלום, מ'דאווענט. וכמובן שמי שהוא יר"ש בכל היום גם בתפילה הוא יר"ש, ואינו ממהר בתפילתו וזה נק' תפלה. ואפי' בהמקומות ששמו דגש על התפלה ג"כ צריך לידע שהא ודאי שצריך להיות יר"ש כל היום, ובלא זה אינו כלום, אלא שאת ענין התפלה הגדילו ביותר שתהא נעלית יותר ויותר, ובמדריגות נעלות יותר, ובאופן זה תשפיע התפלה יותר על כל היום וכדו', וזה הי' הדגש והענין שהיא המפתח לכל היום, אולם כמה גדולי ישראל היו מונחים בתורה כל היום, והיו כל כולם תורה, ולא עשו עסק מיוחד מתפילה, ואפי"ה התפללו היטב בדביקות וחיות, דמכיון שהיו יר"ש ונתקדשו בקדושת התורה כל היום, תו לא היו צריכים להתאמץ ביותר בתפלה, אלא פתחו סידור ו'התפללו'.

הרמב"ם

אוצר החכמה

והנה בדרכי התפילה ישנם כמה מדריגות ודרכים ואופנים של תפילה, וטוב לידע זאת והכל נוגע לכ"א, הנה באמת ידוע שג' התפלות שיש בכל יום שחרית מנחה ומעריב, הם באמת ג' מיני ואופני תפילה, שכל א' מהאבות היה לו מהלך אחר בתפלה, ומובן שעל אף שהדרכים מתחלקים לג' התפלות, ישנם בנ"א שבכלליות הם שייכים יותר למין תפלת שחרית או מנחה או מעריב, וכל התפלות שהם מתפללים יהיו יותר בגדר זה של שחרית או מנחה או מעריב וכדו'. הנה מין תפלת שחרית ענינה יותר לדביקות וגדלות המוחין, ומחפשים לבא על ידה לדביקות וגדלות המוחין ושמחה, ולכן תפלת שחרית ארוכה יותר כיון שהיא תפלת אברהם אבינו ראש המאמינים, ותפלה זו מביאה אמונה בהאדם.

והנה סדר ג' ברכות ראשונות של שמו"ע שהם השרשים של כל השמו"ע, הם ג"כ נגד אברהם יצחק ויעקב, מגן אברהם הוא נגד אברהם אבינו. ומחיה המתים נגד יצחק

שיש נשמה בלא גוף שם שורה מידת אהבה. וביתר ב"י, שהרי אין אנו מתייחסים כלל אל גופו, שהרי אם נתייחס אל גופו נתבלבל מצד החלק הגוי שבקרבו, ולכן עלינו להתייחס אליו מצד הנשמה בלבד, ומאחר שההתייחסות אליו היא רק מצד הנשמה, שוב כבר יש חיוב ביותר של ואהבת לרעך כמוך.

ומעתה כיון שאברהם אבינו הוא ראש להגרים, הרי הוא יותר 'נשמה', ולכן ברכה ראשונה שהיא נגד אברהם אין מוזכר בה כלל צרכי הגוף, ואין משבחים בה את הרבוש"ע מצד הגוף, ומשבחים אותו בכללויות שהוא 'גומל חסדים טובים', וחסדים טובים יכולים להתפרש היטב כחסדים מצד הנשמה, שהם חסדים 'טובים' ולא סתם חסדים, ועיקר השבחים שם הם מביא גואל לבני בניהם וכדו' ולא מצד הגוף.

והנה יצחק אבינו הוא הראשון שגופו נתקדש, וגופו היה עולה תמימה ואפרו צבור, והוא הראשון שנולד עם גוף קדוש, דהיינו אחר שאברהם אביו נימול כבר, ומתוך שנולד לאב מהול הרי גופו קדוש, ולכן הוא תיקן ברכת מחיה המתים השייך לחיות הגוף, שהוא יקום בתחית המתים, ובדרגה זו משבחים את הרבוש"ע מצד הגוף, שהרבוש"ע הוא מחיה מתים, וסומך נופלים, ומתיר אסורים, שהם שבחים מצד הגוף.

ויעקב אבינו הוא נגד ברכת אתה קדוש, משום ש'קדוש' היינו שכבר אינו מבחין בין נשמה לגוף, וכאילו הכל שוה, והוא הכולל את ב' האבות שלפניו, דקדוש היינו שהרבוש"ע קדוש מצד הנשמה וקדוש מצד הגוף, ואפי' על בהמה אפשר לומר שהיא קדושה, ועל אבן אפשר לומר שהוא קדוש, ואין דבר שא"א להקדישו, דהשבח של 'קדוש' ענינו, שהרבוש"ע אינו מבחין בין גוף לנשמה, ומצד קדושת הבורא נשמה וגוף שוין, וזו היא מידת יעקב אבינו שלא הבחין בין נשמה לגוף. ובאופן זה מבואר היטב ג' ברכות אלו, שישנה

אבינו, ואתה קדוש הוא נגד יעקב אבינו. וכ"ה בטור. וענינם, דאברהם אבינו היה ראש לכל הגרים, וכל גר נקרא ע"ש אברהם אבינו, והגר נידון כנשמה בלא גוף, שהרי גופו נוצר מגוי, ולכן הגם שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ בעיקר נחשב הוא ישראל מצד הנשמה, ונידון שיש לו נשמה יהודית וגוף של גוי. ובזה ביארנו בעבר ענין המצוה שצריך לאהוב ביותר את הגר, שהרי ב"י בתניא דעיקר פירוד לבבות נובע מצד הגוף שהוא מעלמא דפרודא, והגוף שלי אינו הגוף של זולתי ומתוך כך הלבבות נפרדים, אבל מצד הנשמה הרי אב אחד לכולנו, וכל הנשמות אחת הם, ולכן המגביר את הנשמה על הגוף הוא יוכל לקיים כראוי מצוות ואהבת לרעך כמוך, ובזה ב"י התניא הא שמצות ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה, כיון דעיקר כוונת התורה הוא להגביר את הנשמה על הגוף, ולעשות הנשמה עיקר ולחיות חיי נשמה, והרי המגביר את הגוף, ממילא מכיון שהגוף הוא מעלמא דפרודא, ירגיש אנוכיות, שאני הוא אני ואתה הינך אתה, והלא הנשמה אינה מרגשת כן, אלא מרגשת שכולם אחד, והמגביר את הנשמה על הגוף שזהו כוונת כל התורה ירגיש את זולתו 'כמוך' ממש, ויאהבנו 'כמוך', כיון שמצד הנשמה הם באמת אחד והוא ממש 'כמוך', ולכן מצוה זו היא כלל גדול בתורה. ולפי"ז מבואר מצות אהבת הגר, דכיון שהוא נידון כנשמה בלא גוף, שהרי באיזה בחי' גופו אינו כגוף של יהודי, ולא יהיו לו ידישע מידות כמו שיש לגוף יהודי, וכנראה לא ירגיש כ"כ טעם טוב במאכלי שבת כמו שיהודי מרגיש, ובתפלה ותורה וכדו' הוא שירגיש בהם דביקות ולא בענינים גופניים, שהרי גופו מורגל במידות של גוי וכדו' עכ"פ בחיצוניות גופו. וא"כ הרי באיזה בחי' הגר בא אלינו כנשמה בלא גוף, ולכן כלפי גר ישנה מצוה מיוחדת של אהבה, דכל היידישקייט שלו הוא נשמה'דיגע יידישקייט, ולכן צריך להתייחס אליו כנשמה בלבד ללא שום גוף כלל, ובמקום

קדושת הנשמה, ויש קדושת הגוף, וישנה המידה שאינה מבחנת בין נשמה לגוף וזהו ^{אוצר החכמה} 'אתה קדוש'.

וכמו"כ באיזה בחי' אפשר לבאר את ג' דרכי התפלות הנ"ל, דתפילת שחרית היא מצד הנשמה, דשחרית שייך יותר לנשמה ולקרבת אלקים, ואזי הוא זמן גדלות הנשמה. ואילו מנחה היא יותר 'תפלה לעני', ולכן אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, ובתפילה זו מבקשים על הכל יותר בהשתפכות הנפש, ואינה שייכת כ"כ לגדלות המוחין אלא ששופך נפשו לפני ה' על כל עניני הקטנות, מכיון שהקטנות באה מצד הגוף, ותפילה זו שייכת יותר לצרכי הגוף, ולכן אליהו לא נענה אלא בתפלה זו. ותפלת 'אתה קדוש' היינו לאדם שהוא 'מתפלל', שהוא אדם השלם בין מצד הגוף ובין מצד הנשמה, והוא בעצם 'מתפלל', וזאת היא תפלת מעריב, ולכן תפלת ערבית רשות דהיינו שאי"צ לצוותך על תפלה אלא ממילא הינך מתפלל, והינך מתפלל מצד שאתה 'אדם'. ושופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם הראשון שהוא המצב הטבעי של אדם, ומצד הטבעיות של האדם ממילא הוא מתפלל, וכדאי' בחז"ל (צ"ק ג:) שמבעה זה האדם ויליף לה מדכתיב (ישעיה כא, יב) שומר מה מלילה, שומר מה מליל, אמר שומר אתה בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיו. דהיינו שאומר אל השי"ת, שומר ישראל, מה הינך עושה עם הלילה, שעומד בתוך חשכות הלילה ושואל את הרבוש"ע מה תהא מן הלילה והחשכות הזאת, אמר שומר דהיינו הקב"ה, אתה בוקר וגם לילה, שיבא בוקר ויבא גם לילה, ואין שום הבדל ביניהם אלא שוים הם, וזו מבחי' אתה קדוש כנ"ל, ואם תבעיון בעיו, דהיינו שאני אני מצוון להתפלל, אלא אם תרצה להתפלל תוכל להתפלל, הרי הינך 'מתפלל' ואיני צריך לצוותך להתפלל. הרי דמיירי מלילה, מתפילת ערבית. נמצא שענינו של יעקב הוא מה שהאדם הוא בטבע 'מתפלל'.

ובח מיוחד יש לה לתפלת מעריב כידוע מהרה"ק משינאווא זי"ע [והרה"ק מאמשינוב זי"ע הי' חוזר על כך משמו] שבמעריב יש 'פויגל מילעך', היינו שיש בו כח מיוחד להיות נענה, וכנראה נתכוין על הנשר שבמרכבה, דשחרית הוא נגד אריה שבמרכבה, ומנחה נגד שור, ומעריב נגד נשר, ובזוה"ק איתא שהנשר הוא רחמן על בניו וכדכתיב ואשא אתכם על כנפי נשרים, דאין רחמן כהנשר, ולכן ס"ל שבמעריב יש 'פויגל מילעך' היינו דכיון שהוא נגד סוד נשר שבמרכבה אפשר בתפלה זו לעורר רחמים ביותר, וסבר שנענים ביותר בתפלת מעריב, הגם שבחז"ל איתא שבעיקר נענים בתפילת המנחה, יש אמנם בזה דבר מיוחד לעצמו גם בתפלת ערבית. ועכ"פ תפלה זו היא ענין מיוחד של תפלה, דהיינו שמשיח את עצמו עם הרבוש"ע, ויפגע במקום, דהיינו שהוא במצב קשה ונפגש הוא עם הרבוש"ע ומדבר עמו, וזהו דיבור וקשר טבעי עם הרבוש"ע ואינו צריך מוחין, ושוה אצלו בין אם יש לו מוחין או אין לו מוחין, דבטבע הוא 'מתפלל' לפני השי"ת, ומידה זו של האדם שהוא 'מתפלל' מתבטא ביותר בתפילת מעריב.

ובשנרחיב ענין זה ביותר, יש בדרך זו ענין שבדרך כלל משייכים אותו לברסלב, ואינו שייך כלל לברסלב דווקא אלא לכל עובד ה', אלא כנ"ל שכל א' יש לו דרך וברסלב הדרך הקבוע היתה בזאת, ושוב כנ"ל שיכול אחד לעשות התבודדות עד למחר, אך אם אינו יר"ש גם ההתבודדות לא תועיל לו כלום, ויוכל לצעוק חי וקיים שהוא בשאול תחתית וצעקה זו תתאדה ברוח, כי אם אינו יר"ש אינו שוה פרוטה אחת, אלא זורם הוא עם הדגל, וכמו מי שהולך עם דגל הקנאות ומתלהב כל היום נגד ציונות שהוא הדרך של סאטמאר, כן הוא צועק כל היום שהוא בשאול תחתית ואין הבדל ביניהם, הכל שוה, אם הוא יר"ש יש ממש בצעקה זו, ואם לאו אינו כלום, סתם חיקוי. ועכ"פ הענין בזה הוא שהאדם

צריך כסדר להתפלל, ואני תפלה, שצריך להיות מקושר כסדר עם הרב"ש, וכל מה שנצרך לו הוא מתפלל אליו, ומידה זו היא מידה המיוחדת של תפלת ערבית.

ונחזור לבי דרכי ואופני התפלה, הנה יש דרך שאפשר לומר שבחב"ד עבדו בעיקר בדרך זו, ואולי גם בעוד מקומות, וענינו שהגדילו מאוד את ענין התפלה בכלל, ובפרט את תפלת שחרית, וכמעט הכל היה סובב ע"ז, וכשדיברו מ'תפלה' נתכוונו, שכל תפילה צריכה הכנה טובה וחזקה מאוד, ובחב"ד היה זה ע"י לימוד חסידות, ואח"כ התעטרו בטלית ותפילין והתבוננו על מה שלמדו מתחילה ונתעסקו בזה, והענין היה להגביר את כח הנשמה ע"י התבוננות עצומה בענינים פנימיים, שהם ענינים כאלו שבדרך סגולה מאירים הם את הנפש. וביתר הרחבה, דרך זו ענינה היא התבוננות בגדלות הבורא באיזה דרך שהיא, ולא דווקא ע"י השכליות המבוארת בספרי חב"ד אלא אפשר גם ע"י שכליות אחרות. ובחב"ד השתדלו ביותר בדרך זו כיון שע"י שהנשמה מתבוננת באלקות שהרב"ש"ע הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, ובעניני תורה המסתעפים מזה, הרי בדרך סגולה מאירים את הנשמה ביותר. ולכן העמיקו בזה הרבה, ומתוך כך עמדו להתפלל באריכות גדול ממש ובהתבוננות גדולה, ואת המוחין של קודם התפלה הכניסו בהתפלה, והיו יכולים לומר ניגונים בשעת התפלה, ולחזור על תיבה אחת כמה פעמים, וכך שהו שעות ארוכות בדביקות ופנימיות הנפש עד שכאשר גמרו להתפלל היה זה כאילו ירדו מעולם אחר לגמרי. ועיקר ענין דרך זו היא שהינה דרך של דביקות וגדלות המוחין ע"י התבוננות ביגיעת המח, והתבטא באריכות גדול. וזהו דרך שאפשר להציבה בעיקר כדרך של שחרית, א' שחרית'דיגע תפלה.

ודרך אחרת היתה בתפלה, שאפשר לומר שהיא הדרך של חסידי פולין, אך לאו

דווקא בחדרים אלו אלא עוד כמה צדיקים התפללו כן, אלא שבפולין בכלל היתה זו עיקר הדרך שהחדיר הרבי ר' בונם זי"ע בכל הדברים והתבטא זאת גם בדרך התפלה, שחפשו לבא מיד אל הנקודה ולא להסתובב סביבה, ואמרו שצריך לאחוז בהנקודה ממש, ואת שאר הדברים תרחק ותבטל, והענין היה שהשתדלו בכך שיהא להם נקודה עמוקה של דביקות, שנקו' זו אינה נותנת מקום להתפשטות, שכל התפשטות כבר אינה הנקודה, א טיפע דערהער ב'ברוך אתה ה' כבר לא תניח שום מחשבות אחרות, וחפשו רק את המחשבה היסודית והבהירה של ברוך אתה ה'. ולכן לא סבלו את אריכות התפלה כיון שהאריכות מפנה את המחשבה לדברים אחרים שאינם מהנקודה ממש, דהנקודה אינה יותר מנקודה, ובכל מהלך התפלה חפשו כמה שיותר לידבק בהנקודה בעומק יותר ויותר, ודרך זה אינו סובל אריכות, ודרשו מאוד להתאמץ בריכוז המחשבה לאחוז בהנקודה, וכמובן שכ"ז הוא ג"כ רק כאשר הוא ירא שמים ובלא"ה לא יועיל, ועכ"פ זה היה דרך התפלה במקומות אלו. ולכן גם הרחיקו כ"כ את כל ההתעוררות החיצונית, כגון תפלה בקול או להשתמש בכח הנגינה בשעת התפילה, דכל זה נקרא חיצוניות, וצריך רק את הנקודה הטהורה של הנשמה, נקודת אמת, ותו לא. ולכן בגור אין מתפללים כמעט עם ניגון, רק ברוך אתה ה' כמות שהיא, דברים כהויות, דהניגון הוא כבר חיצוניות. וכמו"כ בכל הענינים כן היה הדרך של חסידי פולין, להיאחז בהנקודה בלבד ולא ליסוב סביבה, קורץ אין שארף ותו לא. ולכן היה דגש כ"כ בגור על שמירת הברית, שהוא ג"כ מדרך הנ"ל, שהרי מה צריך אתה לילך סביב, אם הינך שומר הברית יש לך כבר הכל ואינך צריך יותר, שכל היידישקייט כבר בידך, הכל יבא בנקל והכל פשוט, בשמיה"ב מתאמץ היצה"ר ביותר ושם מונח הוא, ובזה תלוי כל היידישקייט, ואם תהא שמור בענין זה הרי יש

לך את הנקודה ושוב אינך צריך לכלום, זו היתה הדרך. ולא ניכנס עתה במעלות וחסרונות שאין זה עסקינו, והכל דרכים קדושים אשר צדיקי אמת הלכו בדרכים אלו וטוב לידע מזאת, וכל דבר נוגע לכ"א, שהרי לכ"א יש השורש שלו וזמנים שלו וטוב לידע מכך, וצריך להבין דרכים אלו.

וישנה עוד דרך בתפלה שהוא א מנחה'דיגע דרך, שבאה יותר בהשתפכות הנפש דומה למש"כ האריז"ל ואשפוך את נפשי לפני ה' כנ"ל, וענין דרך זו הוא שמחמת גודל הרגש הריחוק מהרבוש"ע אם מצד עבירות או בכלל, אזי שופך את נפשו לפני ה' בבכיה והתעוררות רחמים שמעורר על נפשו וכדו', ואינו משתמש בהמח כ"כ אלא בהרגש הלב של אשפוך נפשי לפני ה' בלא המח. וע"פ פנימיות התורה אין זה ממש עיקר הדרך אלא שלפעמים צריך להשתמש בה, ובפרט תפלת המנחה אפשר שהיא הזמן לכך, מכיון שתפלה אמיתית צריכה להיות בשמחה ודביקות וקרבת אלקים, ודרך זו היא יותר דרך של קטנות המוחין. ועכ"פ למנחה ודאי דרך היא, והרבי ר' אלימלך זי"ע כותב כמה פעמים שמנחה הוא זמן שהצדיק שופך את נפשו לפני ה', ועכ"פ גם דרך זו היא מדרכי התפלה.

עוד יש כאלו שהשתמשו בשעת התפלה ביותר בכוחות הגוף, וזאת משום שסברו שהגוף הוא מפריע גדול, וצריך לאמץ הגוף ולעוררו ע"י הקול המעורר הכוונה, וע"י שהגוף יתאמץ יבקע עפריריות הגוף והחיצוניות והמחיצה שהגוף גורם, ועי"ז יבא לתפלה הפנימית, וכן נהגו בתולדות אהרן ובאיזה בחי' גם בקארלין שאימצו את הגוף ביותר ע"י צעקה בתפלה וע"י תנועות בשעת התפלה. ובאמת על תנועות בשעת התפלה ישנם ב' דרכים, שיש שעשו תנועות כדי לעורר את ענין התפלה, ויש כאלו שהתנועות באו אצלם אחר ההתעוררות, אלא שבמקום להסתירם ולומר שבדווקא לא לגלותם חוצה,

סברו הם מ'זאל זיך נישט לאזן שטערן פין דעם, ולא עשו עסק מכך שלא לעשות תנועות בשעת התפילה. ואלו שהשתדלו לא לעשות תנועות בשעת התפלה היה זה כדי שהתפלה תהא בפנימיות יותר, ושכוחות הגוף לא ישתלטו על התפלה, ובשעת התפלה יהא האדם בה'פנים' שלו ולא ייצא למה שחוץ לו. דאילו כאשר כוחות הנפש נכנסים לענינים גופניים אזי בדרך ממילא כל התפלה יוצאת החוצה, והם רצו להתחזק בכך שישאר בפנים, ולכן השתדלו בפירוש לא לעורר כוחות הגוף כדי שישאר הענין הפנימי. ואחרים שהשתמשו יותר בכוחות הגוף אם כדי לעורר התפלה או שלא מנעו מההתעוררות להתבטא כלפי חוץ, סברו שבאיזה בחינה דרך זו בטוחה יותר, שאם יצעק ודאי יכוין משהו, שא"א לצעוק ולא לכוון, ובפרט כאשר כל הציבור צועקים אזי האחד מעורר את חברו, ונעשה 'מצב' של תפילה, והמצב החיצוני ודאי יעורר את הפנימי, ויועיל במשהו פחות או יותר, ולכן עבדו הרבה עם הגוף בתנועות וכוחות הגוף שע"י"ז ישבר כח העפר והעצלות. וכן בפשטות שכאשר מתאמץ בחיצוניות מעורר את הפנימיות כדאי' במסילת ישרים (פ"ו) דהתנועה החיצונית מעוררת הפנימית, וכאשר חיצוניות הגוף פועל אזי גם הכוחות הפנימיים פועלים וממילא גם הפנימיות תתפלל, שהרי האדם מתפעל מאוד מחיצוניות, ואילו יכנס לביהמ"ד ששקט שם מאוד, קשה לו מאוד להתפלל, ואם כשיש אורה של השקט והיפך ההתעוררות קשה לו לעמוד נגד האורה, אזי ה"ה להיפך כשעושים אור של התעוררות מועיל זאת להפנימיות, וכל צעקה גורמת למצב התעוררות. זהו ענין דרך זו, וישנם עוד דרכים.

אולם כל הדרכים הנ"ל הם דרכים לחסידים ועובדי ה', אך אצל צדיקים גדולים היתה עיקר דרכם באופן שונה לגמרי, ולא כל הצדיקים היו כן, וכ"א לפום שיעורא דליבי', אך בדרך כלל אצל צדיקים היתה כל התפלה באופן של כוונת שמות הק' ויחודים, והאריז"ל

שנסדרו לפתוח כל ההיכלות שלמעלה, ולגרום את אמיתת היחוד קוב"ה ושכינתיה, וזהו עיקר התפלה, תפלה שמעלה את שאר כל התפלות.

וצדיקים אלו המתפללים כן הם עמודי העולם שעליהם עומד העולם, וצריך לכל הפחות שאיפה להיות מבין צדיקים אלו, ולנסות כמה שאפשר להתקרב להיות מבין צדיקים אלו, ואכן צדיקים אלו היו בכל עת במצב של דביקות, ואם הציק א' לצדיקים אלו הי' ממש 'עק וועלט', ואחת דתו', והקפידא שלהם הזיקה, ואף כאשר הם לא הקפידו, כיון שמי שהציק להם מזעזע את עמודי העולם, שגורם לצדיק חלישות הדעת ועי"ז לא יוכל להתפלל כראוי, דחלישות הדעת הוא מהמניעות הגדולות ביותר להצדיק שלא יוכל להתפלל, דהצדיק צריך להיות במצב של ישוב הדעת ותקיפות הדעת, וכל דבר קטן שיכול להחליש דעתו הרי עי"ז יזעזע עמודי העולם, שהרי העולם עומד עליו, ולכן מקפידים על כך ביותר, שכאשר יחיד מזלזל בתפילה אי"ז נורא כ"כ, מ'זועט זיך שוין א'עצה געבן, אך אם הוא מזעזע את עמודי העולם, מזה צריך כבר לזהר. וזו היתה תפלת הצדיקים בהשמות והיחודים שנתגלה להם בכל יום מחדש, וזהו בעיקר מה שמעלה את שאר התפלות, ויזכינו השי"ת להיות חלקינו עמהם.

פתח את שערי כוונת השמות להרח"ו והם כוונות כלליות, ואצל הצדיקים התפללו בכל יום ביחודים ושמות ונתחדשו אצלם כוונות בכל יום, וענינו הוא שזהו מין דביקות סגולית שאין דרך האיך להסבירו בדרך הטבע, שהוא ענין מיוחד של 'והייתם לי סגולה מכל העמים', שהצדיק מכוין יחודים ושמות וצירופים והם פותחים בפניו את שערי הדביקות באופן שאין לה הסבר, אלא כך הם פני הדברים, כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה. ודרך זו היא דרך פנימית של צדיקים, ובכל דור ישנם צדיקים כאלו, ועל צדיקים אלו העולם עומד, ובתפלה כזו מעלים את כל שאר התפלות, ולכן היו צדיקים שהתפללו באיחור כיון שרצו להעלות את התפלות של כל א', שהרי כל תפלה צריכה עליה, ועיקר העליה היא ע"י שתפלה זו מתקשרת עם תפלת צדיקי הדור, וצדיקי הדור הם אלו שמייחדים את ייחודי התפלות, ומייחדים יחודים השייכים לאותו יום, שבכל יום ישנם יחודים המיוחדים אליו, והם אורות של שמות הק' וצירופים ודביקות שע"י ממתיקים כל הדינים וחזינן שאנשי כנסה"ג תקנו התפלה באופן זה, שתקנו להתפלל כל יום תיבות אלו דווקא, כיון שתיבות אלו הם מפתחות של כל האורות, וכן תיקנו סדר התפלה אז ישיר ואתה קדוש כ"א במקומו, כיון שהם סדרים של שמות הק'.

אות נ'

פרשת משפטים תשס"ט לפ"ק

בשמוותרין ביותר ממשפטי התורה, אבל על פי התורה לא מיקרי ויתור, כגון רוב זכויות דמיקרי צדיק ונמחל לו, כי משפט התורה הוא אחרי רבים להטות (שמות כג, ד). ונכתב אצלינו

(נ) **איתא** בעשרה מאמרות (מאמר מקור דין מ"א פ"ט) דהא דאמרינן בגמ' (נ"ק נ.) כל האומר הקב"ה ותרן וכו', דמלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כט, ד), לא מיקרי ויתור אלא

בארוכה בספר אגרא דכלה (נראשית יג, ד"ה משנה). ע"כ לשון הספר.

הנה ישנם ב' מיני הנהגות, הנהגת הדין והנהגת הרחמים, דמחד גיסא מלך במשפט יעמיד ארץ, וכל הבריאה נבראה באופן זה שהכל יהא תואם עם מידת הדין, ומאידך יש להשי"ת הנהגת רחמים, וצ"ב האיק יחדיו יהיו תמים, והאיך נוהג מידת הרחמים כאשר סוכ"ס חייב הכל להתאים ע"פ דין. ובהבנה זו תלוי ענין המתקת הדינים דע"פ פנימיות התורה יש עבודה גדולה בכך להמתיק הדינים, והודיע השי"ת את דרכי המשפט לידע איך הולך מהלך הדין, כדי שעי"ז יהא לנו עצות ודרכים האיק להמתיק הדינים, ועי"ז אכן נמתיק הדינים. ומובן מאליו שדרכי המשפט עמוקים עד מאוד, ובפרשתינו פרשת משפטים הוא מקור ויסוד להבנת הנהגות עמוקות אלו של השי"ת האיק מנהיג הוא את העולם ע"פ דין, כיון דדרכי המשפט שנתן השי"ת לכלל"י הם דוגמא למשפט שלמעלה לידע האיק הוא פועל, וכן בזה"ק בפרשתינו דואלה המשפטים דא רזא דגלגולא שענין זה של סוד הגלגול הוא מהענינים העמוקים של מהלך המשפט, וסוד ענין זה ב' הזה"ק באריכות שמרומז הוא בפרשתינו שבעיקר כתוב בה מהלך המשפט ע"פ סוד הגלגול. וישנם דרכים עמוקים האיק מנהיג השי"ת להביא את עולם התיקון באופן שיתאים ע"פ דין אך יתנהג יחד עם מידת הרחמים. ואף שא"א שיהיו סתירות ביניהם, מ"מ לא יתנהג העולם ע"פ דין בלבד, אלא באופן שישתוו שני ההנהגות יחדיו.

והשוואת ב' הנהגות אלו הוא מהענינים העמוקים שאינו מושג לגמרי לבנ"א, ואפי' המשיגים אותה, יודעים הם שלא גילה השי"ת מן הנהגות אלו אלא מעט מה שנוגע להמתקת הדינים ותו לא, וכן נראה מספיק, שהרי בעשי"ת אנו אומרים שהשי"ת הוא 'המלך המשפט', וא' הביאורים בתואר זה

הוא שהמלך הוא המשפט בעצמו, שהוא ושמך אחד והוא ודעתו אחד, והרי המלך הקדוש היינו שהשי"ת הוא מופרש ומובדל למעלה מהשגת אנוש, ואם הרבוש"ע שהוא המלך הקדוש, הוא המלך המשפט, דהיינו כנ"ל שהוא המשפט בעצמו כיון שהוא ודעתו א', א"כ ע"כ המשפט הוא ענין עמוק ביותר שא"א כלל להשיגו. ובכלל עיקר המשפט אצל כלל"י היה בזמן ביהמ"ק שישבו הסנהדרין במקומם במקום אשר יבחר ה', שתשים סנהדרין אצל המזבח, ואילו בזה"ז על אף שיש לנו שו"ע חו"מ המבאר את דרכי המשפט, מ"מ ישנם כמה משפטים שא"א לדונם בזה"ז, כגון דיני נפשות וכדו' שאינם נוהגין רק כאשר הסנהדרין יושבים במקומם, וכ"ז מכיון שמשפטי ה' נובעים ממקום נעלה ביותר. ונתבונן מעט בענין זה.

הנה באמת ע"פ זוה"ק 'משפט' אינו מבטא דין ממש, וכדאי' בפתח אליהו דדין איהו גבורה, ומשפט עמודא דאמצעיתא שהוא ג"כ רחמים, ו'צדק' הוא שרומז לדין הגמור. והיינו שישנו עומק המשפט שהוא רחמים ודין כאחד, ושורש הענין אמאי עניני המשפט עמוקים כ"כ שהם למעלה מהבנת אנוש, שאכן מצד זה הם מקושרים גם ברחמים, הוא משום שהרבוש"ע מנהיג העולם באופן שסוכ"ס כל העולם וכל הדברים שבו חייב להיות להם תיקון, וכל נשמה סוכ"ס חייבת לבא למקומה הנכון ולשכרה הנכון בגן עדן, אך מ"מ אין יכול להיות כן אלא אם הוא צדיק, דהיינו שחייב להיות תואם גם ע"פ דין, דבלא"ה יהא השכר נהמא דכיסופא וכל כוונת הבריאה תתבטל, וא"כ בע"כ שיבא לכך רק ע"פ דין, ומאידך בהכרח שכל א' יזכה לכך, כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, וע"פ פנימיות התורה ידוע שחייב כ"א לבא למקומו הנכון שבעבורו נברא לכתחילה בכוונה העליונה, ובכל זאת מוכרח הוא להתאים גם ע"פ דין.

מוכיח שהנשמה הגיעה לתכליתה, שהרי כל אשר מום בו לא יקרב ע"ג המזבח, וכאשר מיכאל מקריב נשמה ע"ג מזבח הרי שהוא צדיק שאין בו מום וראוי לעלות ע"ג מזבח. והסנהדרין שהם אצל המזבח היינו שהם דנים את הנשמה האם ראוייה היא לעלות ע"ג המזבח אם לאו, ועומק הדין רמוז בהכבש העולה להמזבח, דרומז לה'כבשי' דרחמנא, הענינים הנסתרים של הרבוש"ע בעומק הדין, שסדר העליה האיך תעלה הנשמה ע"ג המזבח הוא מכבשי דרחמנא, שיש להרבוש"ע בכך הנהגה נסתרת. ובסיום פרשה הקודמת כתיב ולא תעלה במעלות על מזבחי היינו שא"א לדלג מדריגות לעלות ע"ג המזבח, שאם ידלג יהא להרע אחיזה בכך, וזהו 'אשר לא תגלה ערותך עליו', וסוכ"ס אכן חייב שיהא לו תיקון אך הוא לאט לאט, וכך יכול לעלות ע"ג המזבח. וסמוך לו 'ואלה המשפטים וכו' היינו שישנם דינים שונים מהו המהלך לכל נשמה שתבא סוכ"ס לדרגא דצדיק ותהא ראוייה לעלות ע"ג המזבח ותהא לריח ניחוח לה', ותגרום נח"ר למעלה, וזהו ענין הסנהדרין שתשים אצל המזבח.

והנה א' הענינים היסודיים שעל ידו הרחמים והדין פועלים יחד הוא ההנהגה של מידה כנגד מידה. שהוא מקום שע"י אפשר להתנהג עם אדם ברחמים אפי' ע"פ מידת הדין, כיון שהדין נותן שהגומל חסד עם זולתו דהיינו שהוא נוהג שלא ע"פ דין, שהרי 'חסד' עשה ולא נתן לפי דין, א"כ אי"ז סותר למידת הדין להתנהג אף עמו בחסד, וראוי הוא שיעשו עמו חסד כיון שהוא העמיד עצמו במצב כזה מצד מעשיו וזכה בדין שיעשו עמו חסד, שהעושה חסד ראוי שיתנהגו עמו בחסד, והנהגה זו של מדה כנגד מידה היא מבוא גדול להנהגת רחמים באופן שלא תלקה מידת הדין, כיון שבדין זוכה לכך מצד מעשיו. וכמו שאפשר לזכות לשאר דברים כן זכה הוא

והשוואת ב' הכרחים אלו יש בו קושי גדול, והוא השורש המראה שבהכרח ישנו עומק גדול בכל מהלך המשפט האיך מנהיג השי"ת העולם שיגיע כל א' למקומו ע"פ דין על אף שיש בחירה, ובפשטות אם נלך לפי שורת הדין, הרי אם זכה במעשיו זוכה לשכרו, ואם לא זכה אינו זוכה, ואיך יכול להיות שכל א' יגיע למקומו ע"פ דין, הלא אם לא זכה במעשיו, אינו זוכה בדין, ובטל כל הכוונה שלשמה נברא. ולא שייך לדון באופן אחר, דאלא"ה לקתה מידת הדין, והעולם לא נברא ע"מ ליתן מתנות, וכל האומר הקב"ה ותרן יוותרו מעוהי' וחייב הכל להתנהל ע"פ דין גמור, וא"כ לפי מהלך זה האיך יתכן שבכל זאת כל א' יזכה לשכר כאשר אי"ז ע"פ דין, וע"כ שבודאי יש בו עומק גדול שהוא עומק אלקי למעלה מהשגתינו, וסוכ"ס להבינו על בוריו לגמרי אי אפשר. אולם אעפ"כ צריך להשתדל קצת להבינו כפי מה שאפשר, שהרי אם לא הי' נוגע לנו לא היינו יודעים כלל מכל הענין. וע"כ כיון שידועים אנו מכך נוגע הוא לנו, וצריכים אנו קצת להבינו. אלא כנ"ל שיש בו קושי גדול להבין האיך ינהיג השי"ת העולם שכ"א מחוייב לבא לידי תיקון, ותיקון זה יתאים ע"פ דין, וכמובן שנוגע הוא לענין סתירת הידיעה והבחירה, דהרבוש"ע ידע מלכתחילה שכך יהיו מעשי הנבראים ואעפ"כ ברא העולם, וא"כ מחוייב שיהא כן וכדו', וענין הידיעה והבחירה הוא מענינים העמוקים ביותר. ועכ"פ עומק המשפט בנוי באופן שהכל אכן יתאים ע"פ דין, והדין לא ילקה, ובכל זאת סוכ"ס אף א' לא יפסיד והכל על מקומו יבא בשלום, וכל א' יבא לתכליתו.

ועומק זה מרומז ג"כ בפרשתינו, ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם ודחז"ל שתשים סנהדרין אצל המזבח, הנה מזבח רומז להתכלית היכן שהנשמה צריכה לבא, דמיכאל מקריב נשמות צדיקים ע"ג מזבח, וכאשר הנשמה עולה ע"ג המזבח אשה ריח ניחוח לה', ועולה לרצון לפני קונה, ה"ז

תורה

בהנהגת החסד, וזכה לכך כיון שפעל על עצמו במעשיו להיות 'איש חסד', וקנה מדריגה זו בנפשו, עי"ז זכה שינהגו עמו בהנהגת החסד. וזהו ענין א' שע"י אפשר להבין את הנהגת הרחמים שאינה סותרת את הנהגת הדין.

ענין נוסף יש שעל פיו אפשר לזכות בהנהגת החסד אפי' ע"פ דין הוא, דהנה בכל אדם יש הרבה חלקים, חלקים טובים וחלקים רעים, חלקים פנימיים וחלקים חיצוניים, וא"כ ישנם הרבה דרכים הא"ך אפשר להתייחס אל האדם, מצד איזה חלק שבו נדון אותו ונתייחס אליו, ודרכים אלו ג"כ תלויים בהאדם עצמו הא"ך מעמיד הוא את עצמו, והא"ך הוא משלים עצמו, ונבאר תחלה בענין עונשים ויסורים הבאים על האדם. הנה חז"ל אמרו (מגיגה כו.) דת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו מסלמנדרא עיי"ש, והוא צ"ב, וכי ת"ח אינם נכנסים לגיהנם, ואכן כד נידוק בל' הגמ' נראה שלא אמרו שאינם נכנסים לגיהנם, אלא שאין אור של גיהנם שולטת בהם, אך עדיין צ"ב דסו"ס מה נעשה בעוונות שלהם, וכי על עוון ת"ח מוחלים עד שאין אור הגיהנם שולטת בהם. והב"י בזה הוא שישנו ענין אצל כל אדם שאין אור גיהנם שולטת בו, ואין זה דווקא לת"ח (עיי"ש נגמ'), אלא שת"ח יש לו מדריגה גדולה בענין זה, והוא שכבר יוכלו להיות יסורים לאדם א"ך הוא מתעלה מעל יסוריו, דהיינו שיכול להיות לו אותן יסורים כזולתו א"ך הוא אינו סובל כ"כ כזולתו, וזאת מפני שהוא מתעלה מעל היסורים, דהיינו שהוא מגלה בנפשו חלקים נעלים מחלקי הנפש, וחלקים אלו נותנים לו חיזוק וגורמים לו להתעלות מיסוריו. ואצל ת"ח היינו שהוא מכניס עצמו בתורה, ואזי טוב התורה והשעשועים והתענוג שיש לו מהתורה, והחיות שמרגיש ע"י התורה, מרוממים אותו למעלה מיסוריו, וא"ך שיש לו אותן יסורים כזולתו מ"מ כיון שהוא עסוק בתורה אינו מרגיש בהיסורים כמו שזולתו מרגיש.

ומעתה נמצא שא"ך שהת"ח עבר אותה עבירה כזולתו ולכן מגיעין לו אותן יסורים כלזולתו, נולא ניכנס עתה להנידון אם דנים את הת"ח על עוונותיו כשאר בנ"א אם לא, וא"ך שיוכל להיות שדנים אותו בחומר יותר, א"ך עכ"פ אילו לפי סה"כ העוונות שעשה הת"ח והעוונות שעשה איש אחר צריכים שניהם לידון באותה מידה בגיהנם], ואכן שניהם נכנסים לגיהנם, ועכ"ז להת"ח לא יהיו אותן יסורים כלזולתו, וזאת מכיון שהת"ח השלים עצמו בעוה"ז באופן שהתעלה מעל יסוריו ולא הרגיש בהן, וממילא שוב אינו סובל סבל הגיהנם כזולתו. וא"כ נמצא שבאמת, בפרט לפי הסתכלות העולם הרוחני, אכן אין לו אותו גיהנם כזולתו, ויבא הלה בטענה שהדין לוקה, הרי שנינו עשינו אותו עוונות שבעבורן צריכים שנינו לקבל אותו גיהנם, ולמה לא קיבל הת"ח גיהנם כ"כ כמוני, והת"י הוא שלא לקתה מידת הדין, אלא שהת"ח השלים עצמו וקנה בנפשו קנין זה שע"י יעבור בשלום את כל העונשים ואת כל המהלך שיבא עליו עד שיגיע לתיקונו, ובכל עת יהא הוא שונה מזולתו כיון שהוא ת"ח, וזהו שאין אש של גיהנם שולטת בו, דהיינו שעל א"ך שיכנס לגיהנם לא תתפשט עליו אש הגיהנם ולא תשלוט בו, וא"כ לא יהא מונח לגמרי בגיהנם, שקדושת התורה וחיות התורה לא יניחו לאש הגיהנם לשלוט בו, ולא יסבול הוא מאש הגיהנם כזולתו. והנהגה זו היא הנהגה של רחמים, שריחמו על הת"ח בכך שלא תשלוט בו אש הגיהנם, א"ך ראוי הוא לזה ע"פ דין כיון שאת זאת פעל הוא על עצמו. **והנה** כעין מהלך זה אפ"ל בעוד הרבה אופנים, כגון א' שהרגיל עצמו ע"י אמונה ובטחון לראות את החלק הטוב שבכל דבר, מכיון שמאמין הוא שהשי"ת הוא טוב, ומתוך כך בטוח הוא שכל דבר שבא מהרבוש"ע הוא טוב, ולכן רואה הטוב בכל מצב, ואפי' באופן שהחיצוניות נראה כרע, אעפ"כ מתבונן הוא בענין זה בחי' זיתבוננו

ובטחון כנ"ל, אך יש שאפי' לא השלימו עצמם באמונה ובטחון כ"כ, אלא שלא הניחו את כל מיני עקמומיות הנפש שהם יושפעו מכך, וזאת פשוט מצד ישרות שבנפשם ולא מצד עבודת ה', וגם זה הוא דבר טוב שיוכל להרויח עי"ז חסד ע"פ דין. וכגון הא דאי' בגמ' (קידושין לג.) דריו"ח הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני, והיינו שא' שכבר עבר בחייו הרבה צרות מגיע לו שיקומו בפניו. ובי' הענין הוא, דישנם בנ"א שכאשר ח"ו מתרגשת עליהם צרה, אזי הם מדמים לעצמם שנחרב עליהם עולמם, ולמעשה הרי שר העולם אומר (ינמות טז): נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב (מהלילס לו, כה), דהיינו ששר העולם רואה במשך כל תהפוכות העולם שהשי"ת אינו מניח לעולם ליחרב, ושר העולם היינו שיש הנהגה כזו בעולם שנותן השי"ת כח לכל אדם ואפי' לנכרי וכן לכל נברא, שירגיש בבחי' אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי, ומזלו נותן לו כח בטחון לבטוח בכך שהעולם לא ייחרב והרבוש"ע כבר יסייע לחלץ העולם מתהפוכותיו, ולכל נברא יש מזל שהוא השר בשמים הממונה עליו, ואף גוי יש לו שר של אומתו שהוא המזל שלו, ומזל זה בהשתלשלות למטה נותן בקרבו עוצם בטחון זה, ואפי' אם הוא אינו תולה בטחונו ברבוש"ע, ויתר על כן דאף אם הוא עוה"ז ותולה בטחונו בעי"ז שלו, מ"מ בעומק בטחון זה נובע מאמונה ברבוש"ע, דהרבוש"ע נטע אמונה נסתרת בתוך כל נברא שיאמין בכך שמנהיג הרבוש"ע את העולם ויש על מי לסמוך, ואף אם אין האמונה אצלו בגילוי מ"מ יש לו מידה זו שלא לאבד עשתונותיו בעת צרה, ועאכו"כ לאין ערוך נמצאת מידה זו ביותר אצל מי שהאמונה אצלו בגילוי, דהוא בודאי לא יאבד עשתונותיו בעת כזו.

ובטחון זה נובע מישרות הנפש שנטע השי"ת בהאדם לידע שלבסוף יהא טוב, והצרה אינה נוראה כ"כ, ושלא יקבל הצרה באופן קשה מדי, וישרות הנפש זו אינה מנחת לעצמו להתפתות מהנחש שרוצה

חסדי ה', ומוצא את הטוב שבענין זה. וכאשר קונה דרגא זו אזי גם בעוה"ז לא יהיו לו כ"כ יסורים, שהרי ידוע שאפי' יסורי עוה"ז הסבל בהם תלוי מאוד לפי איך שהאדם מקבל אותם, ויוכלו להיות שני בנ"א שהא' יהיו לו יסורים רבים ולזולתו לא יהיו אלא מעט, ואעפ"כ הראשון חי ^{אוצר החכמה} כאדם מאושר והשני כאומלל, דאושר האדם וסבלו אינו תלוי כ"כ במה שיש לו בפועל כפי מה שתלוי הוא בדעתו האיך הוא מקבל את הדברים. וישנם בנ"א ששרויים תמיד בשמחה ויש בנ"א שהם להיפך ואף אם באמת יש לו יותר מחבירו עד אין ערוך. אלא שבעוה"ז הגשמי מעריכים כל דבר בעיניים גשמיות, שלזה יש יסורים ולזה אין, אולם באמת אין הדבר כן, דאדם המקבל כל דבר ברוח טובה אין לו יסורים. ובעולם הרוחני יהא זה בגילוי יותר, והמציאות ממש תהא שלאדם זה אין יסורים כיון שרואה ומקבל הכל לטובה, ואדם כזה יהיה לו טוב בכל מקום שיניחוהו בין בגיהנם וכדו', וא"כ יתכן שבכלל יפטר עי"ז מהרבה מיני גיהנם, כיון שישנם מיני גיהנם שאינם נחשבים גיהנם אלא אצל מי שמקבל אותם כדבר רע, ובלא"ה אינם כלל גיהנם, וא"כ מי שלא יקבלם ולא יחשיבם כדבר רע אין מקום להכניסו לגיהנם זה, שהרי הוא במילא לא יתרגש מכך, ואין גיהנם זה נורא כ"כ שאפי' אדם המקבל הכל לטובה יתרגש ממנו, וא"כ מה צריך ליתן לו כלל גיהנם זה, הלא במקום זה כבר אפשר ליתן לו גן עדן ואין שום חילוק ביניהם. נמצא שהוא ביטל ממנו את הגיהנם ע"י האמונה ובטחון שהחדיר בעצמו, וע"י שנתרגל לראות ולקבל כל דבר לטוב נפטר מהגיהנם שהיה מגיע לו, כיון שלא שייך ליתן לו גיהנם זה. וא"כ י"ל שכל התיקונים שהיה הוא צריך להתקן ע"י הגיהנם ומלאכי החבלה וכדו', תיקן הוא לעצמו ע"י האמונה שהיה לו, וא"כ לא לקתה מידת הדין בכך, כיון שזכה ברחמים והיה ראוי אליהם.

וענין זה מתפשט עוד יותר, שאכן יש בנ"א שהשלימו עצמם בתכונה זו ע"י אמונה

צעיר העוסק בתו"ח, אך מצב רוחו ירוד, וסבור הוא שנחרב העולם, אמר לו ריו"ח לך אל גוי זקן זה ולמד ממנו, יכול הוא להיות הרבי שלך, שאל נא אותו אם העולם עומד ליחרב, והוא ילמדך שאינו כן, שהוא כבר עבר הרבה הרפתקאי, שני מלחמות עולם, והוא שירת בצבא, והוא עדות לכך שהעולם לא ייחרב, וא"כ צריך אתה לקום מפניו כיון שיכול אתה ללמוד ממנו. וזהו מין ישרות בנפש שנטע השי"ת בכל נברא, וכל עוד שאין האדם מעקם את נפשו יש לו את ישרות זו, וכמה מדריגות יש בענין זה עד כמה יש לו הישרות בנפשו, ועכ"פ ישרות זו תגרום לו שבאיזה מצב שרק יהא לא יאבד עשתונותיו, וא"כ גם כאשר יבא לעולם העליון ויהיו לו מצבים שונים לא יאבד עשתונותיו ולא יסבול כ"כ, נמצא שהוא התעלה מהיסורים שלו, וממילא ימנע מעצמו כל מיני גיהנם ע"י תכונה זו כנ"ל.

הנה יש ענין נוסף בהנהגות אלו הדומה להנ"ל, שהאדם יכול להתעלות מעל העוונות שעשה [דומה להנ"ל שהוא מתעלה מיסוריו], וכדאי במדרש (צ"ר כג, ו) עה"פ (מהל"ס לז, ה) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו, דהיינו שהאדם יכול להיות מונח בפשעיו ויכול להיות גבוה מהם, ובענין זה תלוי ג"כ ענין התפלה שהאדם מגביה עצמו מעל דרגתו הכללית, וכן ענין של לדון לכף זכות דהיינו למצא חלקים בנפש שגבוהים מהחובה. וביאור הענין הוא, שכל אדם יש לו הרבה חלקים בנפשו, והפשעים פוגמים בחלקי נפשו, ולפי גודל העבירה כן הפגם הוא בעומק יותר, ועומק הפגם תלוי בדעתו של תמים דעים, דהרבוש"ע הוא זה שיודע עד היכן פוגם כל עוון, ואין הפגם תלוי בכל מקום לפי חומר העוון בנגלה, וכבר יוכל להיות עוון שש"פ נגלה אינו אלא עוון קטן, ובכל זאת יגרום פגם גדול ביותר בהנפש, שהכל לפי העת והמצב ולפי הנפש,

להביאו לעקמימות הנפש, ומפתהו לסלק ממנו את הישרות שהאלקים עשה את האדם ישר. וישרות זו אינה ענין שבא ע"י עבודה, אלא בעומק היא נובעת מאמונה נסתרת שטבע השי"ת בנפשו כנ"ל, ואף שהוא עצמו אינו יודע מזאת. ובאמת אפי' אם הוא תולה זאת בע"ז הרי הכלל הוא שכל מקום מוקטר ומוגש לשמי, דהיינו שאפי' עו"ז מאמינים ברבוש"ע וקורין לו אלקא דאלהיא, ובעומק הדברים הבי' בכך הוא, שאפי' עובד ע"ז הסיבה לכך שהוא עו"ז הוא מפני שבאמת בטבע כל א' מאמין בהרבוש"ע, אלא שהוא לא הכיר את ה' אלקי ישראל, ולכן לקח תכונה זו של אמונה שבנפשו שבאמת מיוחד הוא להרבוש"ע, והוא הניחה על הע"ז, ונמצא שהניח תכונה זו על מקום שאינו מקומו הטבעי, אולם כאשר נתבונן בעומק מה אומר הוא, ועל מי הוא מאמין, אזי באמת מאמין הוא בהרבוש"ע. והמשל לכך ממי שיש לו אמונת צדיקים אלא שטעה לומר על א' שאינו צדיק שהוא צדיק, ואת כל האמונת צדיקים שבו הניח על הלה, מ"מ ודאי יהא לו שכר על 'אמונת צדיקים' שהיתה לו, כיון דמצד מידת 'אמונת צדיקים' עשה הוא דבר טוב, והיתה לו אמונת צדיקים, אלא שהוא חיפש על מי להחילה וטעה ולא מצא מקום אחר להניחה אלא על פלוני, ובזה הוא שטעה, ואולי ע"ז יקבל עונש אולם עכ"פ מאמין הוא בצדיקים, והיינו שבאמת הוא מאמין בהרבי ר' אלימלך זי"ע, אלא שטעה וסבר שרבי זה הוא הרר"א, אך באמת האמונה שלו הוא בהרר"א, בצדיק אמת, ולא ברבי זה. וזהו 'בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי' דהיינו שאף עו"ז באמת בעומק מאמינים הם בהרבוש"ע אלא שהם בטעות או במזיד הניחו אמונתם על הע"ז, ובעצם האמונה הוא ברבוש"ע, ואכן מי שלגמרי אינו מאמין הוא גרוע יותר, כיון שקלקל את הישרות שבנפשו.

ועכ"פ היינו מה שקם ריו"ח מפני זקן ארמאי, דהנה מסתובב כאן אברך

הנ"ל עד היכן הגיע הפגם בעומק נפשו, הוא נושא לדון על פיו דין זה כמה זמן ליתן לו שיוכל לתקן החטא, וכן הוא נושא לדון על פיו ג"כ עד כמה עמוק ונורא יהא העונש.

וכמו"כ לדוגמא מי שחטאיו פגמו בס' חלקים מחלקי נפשו, ובמ' החלקים האחרים לא פגם. מ"מ עדיין יש שאלה אם אפשר לדונו ע"פ מ' חלקים הנותרים או לא, דיש לדון אם יש למ' חלקים אלו דיעה בנפשו ויש להם מה להוסיף בנידון זה או לאו. שהרי למעשה האדם אינו חי עם כל חלקי נפשו, וישנם הרבה חלקים בנפשו שנמצאים אצלו בתרדימה, ועדיין לא גילה אותם בשום פעם, ואינו חי על פיהם ולא הוציאם מכח אל הפועל, ואף אינו יודע כלל שיש לו בנפשו חלקים אלו, וא"כ אדם כזה כאשר ידונוהו על חטאו שעי"ז נפגמו ס' מחלקי נפשו, מ"מ יחשבוהו שכל כולו חטא. על אף שהרי רק ס' חלקי נפשו נשתתפו ונפגמו בהחטא, אולם הרי מ' החלקים האחרים אינם נוגעים כלל, כיון שאותם עדיין לא גילה כלל, וכמעט שאפשר לומר שאינן מחלקי נפשו כלל. וכמו"כ גם לענין הנידון של אריכות אפים לא יתנו לו תקנה שע"י מ' חלקים אלו שלא נפגמו יוכל לתקן הס' האחרים, כיון שאין על מה לקוות, וכי על מה יקוו, שעתה הוא שיגלה בנפשו מ' חלקים אלו שלא נפגמו. דהנה אדם החוטא בימות החול אך בשבת אינו חוטא, כעס הארץ דאימת שבת עליו ומתיירא בשבת לומר דבר שקר, בכה"ג יש מקום תקנה שהעם הארץ יתעורר בשבת אחת ויאמר לעצמו שאם בשבת איני אומר דבר שקר, למה בימות החול הנני משקר, ומתוך כך יקבל ע"ע מהיום והלאה אף בימות"ח לא ישקר, א"כ לע"ה כזה שייך ליתן זמן ולהאריך לו אף, ולקוות אולי בשבת זו הבעל"ט יתעורר ויאמר שמכאן ואילך אתנהג כל השבוע כהנהגתי בשבת, אך מי שאפי' בשבת ג"כ אינו מתנהג כדבעי, ואינו מוציא לפועל את הנשמה יתירה שניתנה לו, ואת החלק העליון שבנפשו אינו

ותלוי הוא בעומק הדין של הרב"ש"ע. ויכול א' לעבור על דין מפורש בשו"ע, ואפי' על דאורייתא ממש, ואעפ"כ לענין פגם בנפש לא יהא זה חמור כ"כ כעבירות אחרות, דהדין הנוגע להעונש והדין הנוגע לעומק פגם הנפש הם ב' דינים נפרדים, ולכל א' יש מהלך משלו. ודוגמא לכך מעוון חילול ה' שמצד העונשים אינו עוון חמור כ"כ, שאין על עוון זה חיוב מיתה וכדו', אבל לגבי ענין התשובה אזי חילול ה' הוא החמור ביותר, ואכהמ"ל בטעם הדבר, ויהא הטעם אשר יהא, בכל אופן לענין עונש אין בו אפי' כרת ומלקות, ולענין ד' חילוקי כפרה חילול ה' חמור מכולם, ולא תתקבל תשובתו בנקל כ"כ כעוון שיש בו כרת וכדו', דכל עוון יש בו החומר המיוחד אליו. וכמו"כ לענין פגם הנפש פעמים יוכל להיות שאפי' מנהג ישראל יפגום יותר בנפשו מעוונות, שהרי פשוט שהמדבר לה"ר בשאט נפש ועובר בזה על כו"כ איסורים מה"ת, אפילו הכי הפגם בנפש שיגרום לא יהא דומה לדומה לפגם הנגרם למי שמסיר כיפתו והולך בלי כיפה, ובאין ערוך לא יהא שום דמיון בין הפגם שגורם עוון זה לפגם שגורם ענין זה, והגם שההולך בלא כיפה אינו עובר אלא על מנהג ישראל ותו לא, אעפ"כ אי"ז נוגע לנידון פגם הנפש, דכמה העוון חמור וכמה פוגם הוא בנפש הוא מדיני שמים, ואינם שוים בכל עת, ויש מהלך בזה.

עכ"פ ישנם עוונות שפוגמות יותר בעומק הנפש ויש שאינן פוגמות כ"כ, ומעתה כאשר נכשל א' בחטא וידינוהו על העונש המגיע לו, וכן האם ליתן לו אריכות אפים על כך או לא, דהיינו שבמהלך הדין יש ענין אריכת אפים, שעל אף שצריך להעניש את האדם, ולא ימחלו לו על עווננו, ובודאי יקבל העונש, אולם יאריכו לו אפים, ויתנו לו מקום שע"י יוכלו להיות לו כמה מצבים וכמה זמנים שבהם יוכל עדיין לתקן החטא, וימתינו לו על כך שיתקן החטא, אך גם בזה יש דין למי ליתן זמן לתקן ולמי לא ליתן. ומעתה ענין

זה וימתינו לו וכדו', וכ"ז הם מהלכים של רחמים שאינם סותרים את מידת הדין.

מהלך נוסף יש בהשוואת ב' הנהגות אלו הדין והרחמים, ומהלך זה הוא ענין עמוק, ובעומק הוא למעלה מהשגה. וענינו, דהנה באמת נדרש מכל נברא לבא לתכלית השלימות, ולשלימות כזו שאין אפי' דרך האין לבטאותה, מכיון שהינך נברא של הרבוש"ע, ובעומק הרי כל הבריאה היא גילויים של אלקות, וגילויים של מידות עליונות, זהו כל הבריאה וזהו עומק פירושה. וממילא נדרש מכל הנבראים כולם ובראשם מהאדם שהוא שורש הבריאה, שלימות כזו שאכן יהא הוא האדם הנכון שישמש כנכון כדוגמא דלעילא, והיינו שהוא יהא ממש כאלקים, כהרבוש"ע, שלימות הגדולה ביותר שאין שלימות אחריה, כן נדרש באמת מכל נברא. אך מונח בו ענין עמוק כיון שסו"ס כמה שהבריאה היא גילוי אלקות ומשקף אלקות ממש, והוא ממש אלקות, מ"מ א"א לסלק לגמרי הענין של בראשית 'ברא', שסו"ס אתה הינך נברא והרבוש"ע הוא בורא, וא"א להתעלם מכך, והוא מהענינים העמוקים שא"א לבארם, ומכיון שא"א לסלק ענין זה, הרי סוכ"ס זה מחייב ששום נברא לא יהא בשלימות, ועל אף שצריך הוא להיות בשלימות מצד שהוא גילוי אלקות ממש, מ"מ לא יהא בשלימות מצד שהוא נברא, והן שמים לא זכו בעיניו ובמלאכיו ישים תהלה, וכלל הוא המובא הרבה בתנ"ך שאף א' אינו בשלימות, ובחז"ל (ערכין יו.) איתא, תניא ר"א הגדול אומר, אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולין לעמוד מפני תוכחה, וכעין זה עוד הרבה בדברי חז"ל, וא"כ צ"ע מהו כל הענין. וצ"ל שכאן מונח שורש הענין של השוואת ב' הנהגות אלו, דמכיון ששום נברא לא יבא לשלימותו א"כ בהכרח להתנהג במידת הרחמים. דהיינו דלכתחילה כן הוא ההנהגה

מגלה בשום עת מהעיתים, א"כ לא' הנוהג כך אין מקום לקוות שיתקן עצמו.

ומעתה כאשר יבואו לדין שני בני"א שעשו אותו חטא ופגמו בס' חלקי נפשם ולא' ימשיכו יותר רחמים בדין, ויתעורר קו' על הדין, הלא שניהם שוים במעשיהם, ולמה מקילים על הא' יותר מלזולתו, והת' הוא שהם שני דינים שונים לגמרי, ולזה דנים באופן אחר לגמרי, כיון שלכתחילה נידון הוא שרק ס' חלקי נפשו חטאו ולא כל נפשו, והחוטא רק בס' חלקים מנפשו עונשו קל יותר מזולתו שלא גילה בנפשו רק ס' חלקים אלו ולכן נידון שכל נפשו **חטאה**, ואי"ז אותו גיהנם למי שחטא רק בס' חלקים מנפשו להגיהנם של מי שכל כולו רשע, וכ"א נידון לפי חלקי הנפש שהוא גילה, זה גילה גם החלקים הנעלים שבנפשו והשני לא גילה אותם כלל.

ובזה יש ג"כ מבוא גדול להבין ענין החסד בדין להדן את זולתו לכף זכות, כיון דהדן את זולתו לכף זכות היינו שמגלה הוא אצל זולתו את החלקים הנסתרים שבנפשו שאינם גלויים לאף א', והוא מתייחס אליהם ומוציאם מהעלמים, ועל פיהם הוא דן את זולתו לכף זכות, ומעתה במדה כנגד מידה גם הוא מרויח מכך בב' דרכים, א', ע"י שהוא דן את זולתו ורואה אצלו את החלקים הנעלמים גם אותו ידונו לפי החלקים הנסתרים שבנפשו. ב', כיון שהוא גילה אותם אצל זולתו וראה אצלו את החלקים הנעלמים שבנפשו, עי"ז גם הוא יוכל לגלות אצל עצמו את החלקים הנעלמים. וכמו"כ זהו ענין התפלה שע"ז זוכה לחסד ע"פ דין, כיון שתפלה מרוממת את האדם לחלקי נפשו שהם למעלה מדרגתו הכללית, וא"כ עי"ז יהא נידון בבי"ד שידונו אותו לפי חלקים אלו שבנפשו, ולפי חלקים אלו נידון הוא כצדיק, ואף שלא יתעלמו מהבי"ד האחר שדנו אותו לפי דרגתו הכללית, אך צריך לידע עד כמה שוקל דין זה, ופעמים יוכלו להאריך לו אף, שלא ידונוהו עתה בבי"ד